

Marek Saj CSsR

UKSW – Warszawa

ORCID: 0000-0002-0365-1277

Ochrona małoletnich przed wykorzystaniem seksualnym w źródłach kanonicznego prawa powszechnego Kościoła katolickiego

Słowa klucze: kanoniczne prawo karne, ochrona małoletnich, wykorzystanie seksualne, przestępstwo, źródła prawa

Keywords: canonical penal law, protection of minors, sexual abuse, crime, sources of law

W publicznej dyskusji, także w polskim społeczeństwie, bardzo często pojawia się pytanie: Co czyni Kościół, by chronić osoby małoletnie przed wykorzystaniem seksualnym? To może otwierać polemikę, nawet dyskusję, czy Kościół naprawdę robi wystarczająco wiele w tej sprawie. Dlaczego? Ponieważ zawsze można powiedzieć, że za mało, skoro ciągle pojawiają się nowe sprawy, nowe procesy dotyczące tej materii. Jednak odpowiedź na tak postawione pytanie, zresztą zasadne, winna być wielowymiarowa, a nie zdawkowa. Z drugiej strony, nie da się jej udzielić w taki sposób, by zadowolić wszystkich, a nawet jakąś grupę osób. Autor postanowił skrótowo zaprezentować powszechne dokumenty kościelne, począwszy od pontyfikatu Jana Pawła II, regulujące sytuacje, w których zostaje popełnione wskazane wyżej przestępstwo. Początkową cezurę czasową stanowić będzie promulgacja przez Ojca świętego Jana Pawła II Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku¹, choć niewątpliwie Kościół już wcześniej szukał skutecznych rozwiązań prawnych dotyczących m.in. tego rodzaju przestępstw.

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1–317. Tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Poznań 2022.

W badanym zagadnieniu ostatni trzej następcy św. Piotra, czyli Jan Paweł II, Benedykt XVI i Franciszek, promulgowali sporo dokumentów mających na celu tak ochronę małoletnich, jak i skuteczne egzekwowanie kar wobec sprawców ich wykorzystania seksualnego. Ich działalność w tym zakresie jest szeroka, bo to nie tylko różnego rodzaju akty normatywne, ale także przemówienia, homilie, spotkania z ofiarami i ich rodzinami, co poświadcza ich troskę o te osoby. Pole badawcze zatem może być bardzo szerokie. Wydaje się jednak, że już samo omówienie kluczowych dokumentów winno pokazać, co Kościół powszechny uczynił w tej materii i jak w tę ochronę zaangażowali się ostatni papieże. To właśnie będzie celem niniejszego przedłożenia.

1. *Sacramentorum sanctitatis tutela* (2001) i *Normae de gravioribus delictis* (2001)

Bardzo ważnym źródłem kanonicznego prawa powszechnego w kwestii ochrony małoletnich jest list apostolski Jana Pawła II z 30 kwietnia 2001 roku *Sacramentorum sanctitatis tutela*. To niemalże fundament wszystkich późniejszych unormowań w analizowanym temacie. Listem tym papież promulgował normy dotyczące *delicta graviora* zarezerwowane ówczesnej Kongregacji Nauki Wiary. Zostały one jednak opublikowane dopiero w 2003 roku, do tego czasu pozostawały tajne². Kongregacja ta 18 maja 2001 roku wysłała list do biskupów i innych ordynariuszy całego Kościoła katolickiego, w którym powiadała o nowych przestępstwach jej zarezerwowanych³. W liście tym zamieściła również informację, jak powinni się zachować w przypadku stwierdzenia któregoś z wymienionych tam przestępstw⁴.

Jednym z powodów ogłoszenia takich norm, jak wyjaśnia papież, była konieczność troski o czystość obyczajów w tym, co dotyczy zachowania szóstego przykazania Dekalogu. W normach wskazano na specjalne przepisy proceduralne, których należy przestrzegać w przypadkach dotyczących owych najcięższych przestępstw, łącznie z normami określającymi sankcje kanoniczne i ich nakładanie⁵. Zgodnie z nimi, ilekroć ordynariusz otrzyma przynajmniej praw-

² Więcej na ten temat: D. Borek, *Przestępstwa zastrzeżone dla Kongregacji Nauki Wiary. Normy materialne i proceduralne*, Tarnów 2019, s. 31.

³ Congregatio pro Doctrina Fidei, *Epistula a Congregatione pro Doctrina Fidei missa ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchos interesse habentes: de delictis gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis* (18.05.2001), AAS 93 (2001), s. 785–788.

⁴ Tamże.

⁵ D. Borek, *Przestępstwa zastrzeżone...*, dz. cyt., s. 32.

dopodobną wiadomość o którymś ze wspomnianych przestępstw, powinien przeprowadzić dochodzenie, a następnie przekazać sprawę Kongregacji Nauki Wiary, która zadecyduje, czy sama zajmie się sprawą, czy też zleci jej realizację ordynariuszowi⁶. Warto podkreślić, że chodzi o przestępstwa, w których sprawcami są wyłącznie duchowni.

2. *Normae de gravioribus delictis* (2010)

Po dziewięciu latach od promulgacji wyżej wspomnianych norm dotyczących *delicta graviora* Kongregacja Nauki Wiary zdecydowała o ich zaktualizowaniu i uproszczeniu zawartych w nich procedur. Te zmodyfikowane przepisy zarezerwowane dla Kongregacji Nauki Wiary zatwierdził papież Benedykt XVI 21 maja 2010 roku⁷. Składają się one z dwóch części. W pierwszej zawarto dyspozycje dotyczące zakresu kompetencji Kongregacji Nauki Wiary oraz wyliczono poszczególne przestępstwa należące do kategorii *delicta reservata*, a także dyspozycje dotyczące przedawnienia. Z kolei w drugiej części zawarto dyspozycje dotyczące sposobu postępowania w przypadku *delicta reservata*. Chociaż normy te bazują na wcześniejszych, tych z 2001 roku, to jednak wprowadzają istotne zmiany i innowacje⁸. W rozważanym temacie wprowadzono dwie ważne zmiany. W materii naruszeń szóstego przekazania Dekalogu dokonanych przez duchownego z małoletnim poniżej 18. roku życia dodano, że z małoletnim zrównane są osoby, które habitualnie nie posiadają pełnego używania rozumu⁹. Nadto wprowadzono przestępstwo pornografii dziecięcej polegające na nabywaniu, przechowywaniu lub rozpowszechnianiu w celach lubieżnych obrazów pornograficznych z małoletnimi poniżej 14. roku życia, dokonane przez duchownego w jakikolwiek sposób i przy użyciu jakiegokolwiek urządzenia¹⁰. Zmiany te wskazują, z jak wielką troską podchodzi Kościół do ochrony małoletnich przed wykorzystaniem seksualnym przez duchownych.

Należy także podkreślić, że Kongregacja Nauki Wiary ma prawo do uchylenia okresu przedawnienia, i tak już wydłużonego do 20 lat¹¹, do autoryzacji kary wiążącej na stałe nakładanej w postępowaniu administracyjnym¹².

⁶ Tamże, s. 34.

⁷ Congregatio pro Doctrina Fidei, *Normae de gravioribus delictis* (21.05.2010), AAS 102/7 (2010), s. 419–434, tekst polski: Kongregacja Nauki Wiary, *Modyfikacje wprowadzone do tekstu Normae de gravioribus delictis*, „L'Osservatore Romano” wyd. pol., 10 (2010), s. 53–59.

⁸ D. Borek, *Przestępstwa zastrzeżone...*, dz. cyt., s. 42.

⁹ Congregatio pro Doctrina Fidei, *Normae de gravioribus delictis*, art. 6 § 1, nr 1.

¹⁰ Tamże, art. 6 § 1, nr 2.

¹¹ Tamże, art. 7 § 1.

¹² Tamże, art. 21 § 2, nr 1.

3. Okólnik do konferencji episkopatów w sprawie opracowania wytycznych dotyczących sposobów postępowania w przypadku nadużyć seksualnych popełnionych przez duchownych wobec osób niepełnoletnich (2011)

Kongregacja Nauki Wiary 3 maja 2011 roku wydała okólnik skierowany do konferencji episkopatów, by opracowały wytyczne dotyczące sposobów postępowania w przypadku nadużyć¹³ seksualnych popełnionych przez duchownych wobec osób małoletnich¹⁴. Dokument ten składa się z trzech części. Pierwsza, ogólna, porusza następujące kwestie: ofiary nadużyć seksualnych, ochrona osób niepełnoletnich, formacja przyszłych kapłanów i zakonników, towarzyszenie kapłanom oraz współpraca z władzami świeckimi. Część druga przywołuje i krótko opisuje obowiązujące ustawodawstwo kanoniczne odnoszące się do tych przestępstw. Trzecia zawiera wskazówki dla ordynariuszy odnośnie do sposobu postępowania w przypadku zgłoszeń dotyczących nadużyć seksualnych popełnionych przez duchownych wobec osób małoletnich. Autorzy okólnika podkreślili, że „wśród ważnych zadań, za które odpowiada Biskup diecezjalny, a które mają na celu zabezpieczenie dobra wspólnego wiernych, w szczególności zaś ochronę dzieci i młodzieży, znajduje się danie właściwej odpowiedzi na przypadki ewentualnych nadużyć seksualnych wobec osób niepełnoletnich, popełnionych przez duchownych w jego diecezji. Tego rodzaju stanowisko zobowiązuje do ustanowienia należytych procedur postępowania, by objąć opieką ofiary takich nadużyć, jak również by formować wspólnotę kościelną w celu ochrony niepełnoletnich. Wspomniana odpowiedź winna uwzględnić aplikacje prawa kanonicznego w tej kwestii i jednocześnie mieć na względzie ustawodawstwo cywilne”¹⁵. „»Wytyczne« przygotowane przez Konferencje Episkopatu winny dać wskazówki Biskupom diecezjalnym i Wyższym Przełożonym, jak postępować w przypadku, gdy zostaliby poinformo-

¹³ Polskie tłumaczenia dokumentów często używały, niektóre nadal to robią, wyrażenia „nadużycie”. Poprawne byłoby jednak wyrażenie „wykorzystanie”. Każde bowiem nieprawidłowe zachowanie natury seksualnej wobec osób małoletnich będzie właśnie wykorzystaniem, nie zaś nadużyciem. Wskazywałoby to, że do pewnej granicy można się posunąć, a dopiero jej przekroczenie będzie nadużyciem. W rzeczywistości każde nieprawidłowe zachowanie w tym zakresie będzie wykorzystaniem, żadne nie będzie dozwolone i tolerowane.

¹⁴ Kongregacja Nauki Wiary, *Okólnik do konferencji episkopatów w sprawie opracowania wytycznych dotyczących sposobów postępowania w przypadku nadużyć seksualnych popełnionych przez duchownych wobec osób niepełnoletnich*, 3 maja 2011, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20110503_abuso-minori_pl.html (dostęp: 6.08.2024).

¹⁵ Tamże, Wprowadzenie.

wani o domniemanych nadużyciach seksualnych wobec osób niepełnoletnich, dokonanych przez duchownych na terytorium podlegającym ich jurysdykcji¹⁶. „»Wytyczne« opracowane przez Konferencje Episkopatów mają na celu ochronę osób nieletnich i pomoc ofiarom w znalezieniu opieki i pojednania. Winny one wskazywać, że odpowiedzialność w traktowaniu przestępstw nadużycia seksualnego osób nieletnich ze strony duchownych leży w pierwszym rzędzie po stronie Biskupa diecezjalnego. Wreszcie, »Wytyczne« powinny doprowadzić do wspólnego ukierunkowania w tej kwestii w ramach całej Konferencji Episkopatu, w celu ujednoczenia wysiłków poszczególnych Biskupów w ochronie osób nieletnich¹⁷».

4. *Come una madre amorevole* (2016)

Niemale zasługi w ochronie małoletnich w Kościele w zakresie wykorzystania seksualnego ma obecny następca św. Piotra – papież Franciszek, który ma największy dorobek w promulgowaniu dokumentów w tej materii¹⁸. Pierwszym, o którym trzeba wspomnieć, jest list apostolski *Come una madre amorevole* (Kościół jak kochająca matka)¹⁹. Już we wstępie Ojciec święty podkreśla, że wspólnota chrześcijańska troszczy się i chroni w szczególności swych najsłabszych i bezbronnych członków. Choć jest to zadanie całego Kościoła, musi być wykonywane w pierwszej kolejności za pośrednictwem jego pasterzy. Doświadczenie pokazało, że niejednokrotnie nie spełnili oni tego zdania. W związku z tym papież przypomniał normę kodeksową, według której „z urzędu nadanego komuś na czas nieokreślony nie można go usunąć, chyba że na skutek poważnych przyczyn oraz z zachowaniem sposobu postępowania określonego prawem²⁰», zaznaczając, że dotyczy ona także biskupów diecezjalnych, eparchów i tych, którzy są zrównani z nimi w prawie. Jako najwyższy

¹⁶ Tamże, cz. III, Wprowadzenie.

¹⁷ Tamże, Zakończenie. Więcej na temat realizacji wskazań Kongregacji Nauki Wiary zawartych w okólniku zob.: M. Saj, *Działania Kościoła w Polsce na rzecz ochrony małoletnich*, „Prawo Kanoniczne” 63 (2020), nr 2, s. 155–162.

¹⁸ Autor publikacji zbadał wkład papieża Franciszka w ochronę małoletnich w Kościele w artykule *Działania papieża Franciszka na rzecz ochrony małoletnich przed wykorzystaniem seksualnym*, w: *Homini et Ecclesiae serviens. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu Profesorowi Henrykowi Stawniakowi SDB z okazji 70. Rocznicy urodzin*, red. A. Domasz, R. Kamiński, Warszawa 2022, s. 183–196. Część tamtych badań została wykorzystana w prezentowanym tutaj tekście.

¹⁹ Franciszek. List apostolski motu proprio *Come una madre amorevole*, 4 czerwca 2016, Centrum Ochrony Dziecka, ignatianum.edu.pl (dostęp: 6.08.2024).

²⁰ KPK, kan. 193 § 1.

kościelny ustawodawca dodał, iż wśród „poważnych przyczyn” znajduje się niedbałość biskupów w sprawowaniu ich urzędu, zwłaszcza w odniesieniu do przypadków wykorzystania seksualnego, dokonywanych na narażonych na to małoletnich i dorastających²¹.

List został więc poświęcony zagadnieniu usunięcia z urzędu. Papież precyzuje w nim normy dotyczące tej kwestii, zawarte w kodeksach prawa kanonicznego dla Kościoła łacińskiego i dla katolickich Kościołów wschodnich. Każdy z wyliczonych w dokumencie przełożonych może zostać usunięty z urzędu, jeśli na skutek zaniedbań lub zaniechania przez niego określonych czynów została wyrządzona poważna krzywda osobie fizycznej lub wspólnocie wiernych. Szkada, jaką poniosła ofiara, może być fizyczna, moralna, duchowa lub majątkowa. Te zaniedbania lub zaniechania dotyczą zwłaszcza przypadków wykorzystania seksualnego popełnionego przez duchownych im podległych wobec małoletnich i zrównanych z nimi osób dorosłych, które mają habitualne upośledzenie używania rozumu²².

Treść listu wskazuje, że przyczyną możliwości utraty urzędu przez przełożonego jest zlekceważenie informacji o popełnieniu przez podległego mu duchownego przestępstwa i zaniechanie czynności, do których jest zobowiązany po uzyskaniu takiej informacji. Usunąć z urzędu w takiej sytuacji można także wtedy, gdy nie stwierdzono poważnej winy moralnej przełożonego²³. To potwierdza zdecydowane stanowisko Ojca świętego w kwestii ochrony małoletnich.

Pomijając kwestie samej procedury usunięcia z urzędu²⁴ ze wskazanych przyczyn, należy zaznaczyć, że papież Franciszek na koniec listu nakazał, aby wszystko, co w nim postanowił, było przestrzegane²⁵. Z natury rzeczy wynika, że skoro taki dokument został ogłoszony, to winien być wprowadzony w życie. Jednak taki nakaz wyrażony literalnie jeszcze bardziej podkreśla jego wagę.

5. *Christus vivit* (2019)

25 marca 2019 roku papież Franciszek ogłosił adhortację apostolską *Christus vivit* do młodych i całego ludu Bożego²⁶. Jest ona rezultatem XV Zgroma-

²¹ Franciszek, List apostolski motu proprio *Come una madre amorevole*, Wstęp.

²² Tamże, art. 1 § 1.

²³ Tamże, art. 1 §§ 2–3.

²⁴ Tamże, art. 2–5.

²⁵ Tamże, Zakończenie.

²⁶ Franciszek, Adnotacja apostolska *Christus vivit*, do młodych i całego ludu Bożego, 25 marca 2019, Edycja Świętego Pawła, 2019.

dzenia Ogólnego Synodu Biskupów, który odbył się w Rzymie w dniach 3–28 października 2018 roku, a którego temat brzmiał: „Młodzi, wiara i rozeznawanie powołania”²⁷.

Adhortacja ta, oprócz wielu wątków związanych z młodymi ludźmi i ich zaangażowaniem w drogę synodalną, kilka numerów poświęca kwestiom różnego rodzaju wykorzystania przez niektórych biskupów, kapłanów, zakonników i świeckich względem małoletnich. Znajdują się one w rozdziale trzecim, zatytułowanym „Jesteście dniem dzisiejszym Boga”. Papież podkreślił, że takie zachowania wywołują u ofiar cierpienie, które często trwa przez całe życie, a dla Kościoła są przeszkodą w pełnieniu jego misji²⁸. Ojciec święty wraz z całym Synodem chce surowych środków zapobiegawczych, które uniemożliwiłyby powtórzenie się tych zjawisk, chce właściwego doboru i formacji tych, którym zostaną powierzone odpowiedzialne funkcje i zadania wychowawcze. Nie wyklucza również decyzji o zastosowaniu niezbędnych działań i sankcji²⁹.

Według niego, przestrzenią, w której rozkwita demoralizacja, jest pragmatyzm, brak dialogu i przejrzystości, rozmaite rodzaje podwójnego życia, pustka duchowa, a także kruchość psychiczna. Przyczyną tego jest m.in. klerykalizm, prowadzący kapłanów do przekonania, że należą do grupy, która zna odpowiedzi na wszystkie pytania, a co za tym idzie, nie musi już niczego słuchać i niczego się uczyć. Klerykalizm naraża więc osoby Bogu poświęcone na utratę szacunku dla świętej i niezbywalnej wartości każdej osoby i jej wolności³⁰.

W dokumencie tym Franciszek wyraża wdzięczność tym, którzy zawiadamiają o doznanej krzywdzie. W ten sposób pomagają Kościołowi uświadomić sobie to, co się wydarzyło, by mógł zdecydowanie zareagować. Zauważa również osoby świeckie, kapłanów, osoby życia konsekrowanego i biskupów, którzy codziennie uczciwie i z poświęceniem służą młodzieży³¹. Ją z kolei prosi, aby miała odwagę przypomnieć osobom, które pobiły, o ich zobowiązaniach wobec Boga i Kościoła. Prosi również, by młodzi głosili Ewangelię, i zachęca ich do trwania na właściwej drodze³².

²⁷ XV Zgromadzenie Ogólnego Synodu Biskupów, *Młodzi, wiara i rozeznawanie powołania*, Dokument końcowy, Rzym, 3–28 października 2018, https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2018/12/DOKUMENT_KONCOWY_SYNODU.pdf (dostęp: 30.08.2021).

²⁸ Franciszek, Adnotacja apostolska *Christus vivit*, dz. cyt., nr 95.

²⁹ Tamże, nr 97.

³⁰ Tamże, nr 98.

³¹ Tamże, nr 99.

³² Tamże, nr 100.

6. *Vos estis lux mundi* (2019 i 2023)

7 maja 2019 roku Ojciec święty Franciszek opublikował list apostolski o postępowaniu w przestępstwach związanych z wykorzystywaniem małoletnich, który został znacząco zatytułowany *Vos estis lux mundi*³³, czyli „Wy jesteście światłem świata”. We wstępie papież zaznaczył, że w Kościele powszechnym istnieje potrzeba przyjęcia procedur mających na celu zapobieganie i zwalczanie przestępstw wobec małoletnich, które są zdradą zaufania wiernych.

List ten został podzielony na dwa tytuły. Pierwszy to „Przepisy ogólne”, natomiast drugi „Przepisy dotyczące biskupów i osób z nimi zrównanych”. Tytuł pierwszy, zawierający pięć artykułów, wymienia czyny, które są przestępstwem przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu³⁴, a także wyjaśnia, kto jest podmiotem biernym takich zachowań³⁵. Dalej poleca opracowanie przez jednostki kościelne systemu składania zawiadomień o dokonaniu wskazanych przestępstw³⁶, ochronie danych ujawnionych podczas takich zawiadomień oraz postępowaniu ordynariusza w sytuacji³⁷, kiedy przestępstwo miało miejsce na terenie podległym innemu ordynariuszowi miejsca³⁸. Kolejny artykuł dotyczy samego zawiadomienia o popełnionym przestępstwie lub o podejrzeniu, że miało ono miejsce. List wymienia osoby do tego zobowiązane, ordynariuszy, którym winno być to zgłoszone, i informacje, jakie winno ono zawierać³⁹. Ważną kwestią jest ochrona osoby składającej zawiadomienie, by z tego powodu nie była np. dyskryminowana⁴⁰. Szczególna pomoc – duchowa, medyczna, terapeutyczna czy psychologiczna – winna być zaproponowana osobie pokrzywdzonej i jej rodzinie⁴¹.

Tytuł drugi papieskiego listu dotyczy biskupów i osób z nimi w prawie zrównanych. Najpierw papież wymienia osoby, które podlegają tym przepisom, a które są sprawcami przywołanych wcześniej przestępstw w czasie pełnienia przez nich urzędu⁴², by następnie wyliczyć dykasterie kompetentne do

³³ Franciszek, List apostolski motu proprio *Vos estis lux mundi*, o postępowaniu w przestępstwach związanych z wykorzystywaniem małoletnich, 7 maja 2019, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20190507_vos-estis-lux-mundi.html (dostęp: 6.08.2024)

³⁴ Tamże, art. 1 § 1.

³⁵ Tamże, art. 1 § 2.

³⁶ Tamże, art. 2 § 1.

³⁷ Tamże, art. 2 § 2.

³⁸ Tamże, art. 2 § 3.

³⁹ Tamże, art. 3 §§ 1–5.

⁴⁰ Tamże, art. 4 §§ 1–3.

⁴¹ Tamże, art. 5 §§ 1–2.

⁴² Tamże, art. 6.

prowadzenia takich spraw⁴³. Kolejne dwa artykuły normują sytuacje, kiedy to oskarżonym jest biskup Kościoła łacińskiego⁴⁴ lub biskup jednego z Kościołów wschodnich⁴⁵. W takich sytuacjach dochodzenie prowadzi, zgodnie z decyzją kompetentnej dykasterii, albo metropolita⁴⁶, albo inna osoba⁴⁷. Kolejne artykuły zajmują się zagadnieniami związanymi z prowadzeniem dochodzenia⁴⁸, zaangażowaniem osób wykwalifikowanych⁴⁹, czasem trwania dochodzenia⁵⁰, środkami zapobiegawczymi⁵¹, ustanowieniem funduszu przeznaczanego na wsparcie kosztów dochodzeń⁵², przekazywaniem dokumentów do właściwej dykasterii⁵³ oraz dalszym jej działaniem⁵⁴. Na końcu papież przypomina o przestrzeganiu ustawodawstwa państwowego podczas prowadzonych procedur, łącznie z ewentualnym obowiązkiem zawiadomienia właściwych władz cywilnych⁵⁵. Przepisy zawarte w *Vos estis lux mundi* zostały zatwierdzone *ad experimentum* na okres trzech lat.

Ich nowelizacja jednak nieco się opóźniła, gdyż miała miejsce dopiero 25 marca 2023 roku, a weszła w życie 1 maja 2023 roku⁵⁶. Co było jej powodem? Oprócz upływu czasu, na jaki list został zatwierdzony: konieczność rozważenia uwag otrzymanych od konferencji biskupów i dykasterii Kurii Rzymskiej, ocena doświadczeń ostatnich lat, wsparcie lepszego zastosowania tego, co zostało ustalone, uzgodnienie z nowym prawem kodeksowym tych przepisów⁵⁷.

Po jedynie ogólnym zasygnalizowaniu treści listu *Vos estis lux mundi* łątwo się przekonać, że Ojcu świętemu Franciszkowi zależy na jasności procedur oraz wyjaśnianiu wszystkich zgłoszeń dotyczących wykorzystania seksualnego małoletnich.

⁴³ Tamże, art. 7 §§ 1–3.

⁴⁴ Tamże, art. 8 §§ 1–3.

⁴⁵ Tamże, art. 9 §§ 1–6.

⁴⁶ Tamże, art. 10 §§ 1–2.

⁴⁷ Tamże, art. 11 §§ 1–2.

⁴⁸ Tamże, art. 12 §§ 1–9.

⁴⁹ Tamże, art. 13 §§ 1–4.

⁵⁰ Tamże, art. 14 §§ 1–2.

⁵¹ Tamże, art. 15.

⁵² Tamże, art. 16 §§ 1–2.

⁵³ Tamże, art. 17 §§ 1–3.

⁵⁴ Tamże, art. 18.

⁵⁵ Tamże, art. 19.

⁵⁶ Franciszek, List apostolski motu proprio *Vos estis lux mundi*, o postępowaniu w przestępstwach związanych z wykorzystywaniem małoletnich, 25 marca 2023, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/20230325-motu-proprio-vos-estis-lux-mundi-aggiornato.html (dostęp: 6.08.2024)

⁵⁷ Porównania dwóch wersji *Vos estis lux mundi* dokonał ks. Jan Dohnalik w publikacji *Nowa wersja motu proprio „Vos estis lux mundi”. Znaczenie zmian wprowadzonych przez papieża Franciszka w 2023 roku*, „Annales Canonici” 19 (2023), nr 2, s. 57–73.

7. *Pascite gregem Dei* (2021)

Ostatnim źródłem (pomijając nowelizację *Vos estis lux mundi*, która miała miejsce w 2023 roku, o czym powyżej) z zakresu ochrony małoletnich jest Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, a w zasadzie jego VI księga. Doczekała się ona bowiem nowelizacji zapoczątkowanej przez papieża Benedykta XVI w 2007 roku, a zakończonej przez papieża Franciszka, który promulgował nową jej wersję konstytucją apostolską *Pascite gregem Dei* 23 maja 2021 roku. Znowelizowane sankcje karne weszły w życie 8 grudnia 2021 roku⁵⁸. W konstytucji tej Ojciec święty napisał, iż „zachowując (...) ciągłość ogólnych zasad systematyki prawa kanonicznego, która wpisuje się w utrwaloną w czasie tradycję Kościoła, nowy tekst wprowadza różnego rodzaju zmiany do obowiązującego prawa i wprowadza nowe kategorie przestępstw, odpowiadając tym samym na coraz wyraźniejszą potrzebę, odczuwaną przez wiele wspólnot, aby przywrócone zostały sprawiedliwość i porządek, naruszone przez te przestępstwa”⁵⁹.

Mając na uwadze tę nowelizację, a także nie tracąc z oczu głównego tematu opracowania, warto najpierw przywołać bardzo znaczący tak w nowelizacji, jak i w podejściu do prawa karnego w Kościele kan. 1311, a w zasadzie jego drugi paragraf, który można nazwać *ratio legis* dla kościelnego prawa karnego. Brzmi on: „Każdy, kto jest przełożonym w Kościele, obowiązany jest strzec i promować dobro samej wspólnoty oraz poszczególnych wiernych przez miłość pasterską, przykład życia, radę i zachętę oraz, w razie potrzeby, także przez wymierzanie lub deklarowanie kar, zgodnie z przepisami ustawy, zawsze z zastosowaniem słuszności kanonicznej, mając na uwadze przywrócenie sprawiedliwości, poprawę przestępcy i naprawienie zgorzenia”. Przez takie sformułowanie prawo karne staje się środkiem duszpasterskim, jednak stosowanym dopiero wtedy, gdy zawiodą inne, wymienione w tym paragrafie środki.

Nie miejsce na szczegółowe omówienie wszystkich zmian w VI księdze Kodeksu w temacie ochrony małoletnich. Przede wszystkim należy przywołać kan. 1398⁶⁰, który ma zupełnie nową treść. Podzielony został na dwa paragrafy.

⁵⁸ Franciscus, *Constitutio apostolica Pascite gregem Dei*, 23.05.2021, https://www.vatican.va/content/francesco/it/apost_constitutions/documents/papa-francesco_costituzione-ap_20210523_pascite-gregem-dei.html (dostęp: 7.08.2024): „Nel rispetto dunque della continuità con i lineamenti generali del sistema canonico, che segue una tradizione della Chiesa consolidata nel tempo, il nuovo testo introduce modifiche di vario genere al diritto vigente e sanziona alcune nuove figure delittuose, che rispondono alla sempre più diffusa esigenza nelle varie comunità di veder ristabilita la giustizia e l'ordine che il delitto ha infranto”.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ Przed nowelizacją kan. 1398 dotyczył przestępstwa przerwania ciąży. Teraz reguluje je kan. 1397 § 2.

Treść pierwszego została zaczerpnięta z motu proprio *Sacramentorum sanitatis tutela (Norme de gravioribus delictis)* z 2001 i 2010 roku⁶¹, zaś drugi jest zupełnie nowy⁶², aby małoletni byli jeszcze bardziej chronieni w Kościele, a sprawcy odpowiednio ukarani. Warto tutaj także podkreślić, iż kanon ten znalazł się w tytule VI, zatytułowanym *Przestępstwa przeciwko życiu, godności i wolności człowieka (De delictis contra hominis vitam, dignitatem et libertatem)*. Dotychczas te normy były umieszczone w tytule V: *Przestępstwa przeciwko szczególnym obowiązkom (De delictis contra hominis vitam et libertatem)*. Oznacza to, że w centrum umieszcza się dobro samej ofiary, osoby, której godność została naruszona, a nie sprawcę, który wykroczył przeciwko nakazanym mu przez prawo obowiązkom⁶³. W kwestii tej warto zacytować twierdzenie przewodniczącego Papieskiej Rady ds. Teksów Prawnych, który powiedział, że przesunięcie to nie jest zwykłą formalnością, ale odzwierciedleniem „ogromnej zmiany, jaka dokonała się w postawieniu ofiar w centrum uwagi, w ich wysłuchaniu oraz zrozumieniu ich cierpienia i wielkich krzywd, jakie zostały im wyrządzone”⁶⁴.

Zmiany w temacie tutaj rozważanym, jak i innych kwestiach kanonicznego prawa karnego autor prezentuje w artykule *Struktura znowelizowanej Księgi VI Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku*⁶⁵.

⁶¹ KPK, kan. 1398 § 1: „Pozbawieniem urzędu i innymi sprawiedliwymi karami, nie wyłączając wydalenia ze stanu duchownego, jeżeli na to wskazuje dany przypadek, powinien być ukarany duchowny: 1° który popełnił przestępstwo przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z małoletnim lub z osobą, która na stałe używa rozumu tylko w ograniczonym zakresie, lub z osobą, której prawo przyznaje taką samą ochronę; 2° który uwodzi albo nakłania małoletniego albo osobę, która na stałe używa rozumu tylko w ograniczonym zakresie, albo osobę, której prawo przyznaje taką samą ochronę, do ukazywania się w sposób pornograficzny lub do uczestniczenia w rzeczywistych bądź symulowanych przedstawieniach pornograficznych; 3° który, wbrew dobrym obyczajom, nabywa, przechowuje, prezentuje lub rozpowszechnia, w jakikolwiek sposób i przy użyciu jakiegokolwiek narzędzia, pornograficzne wizerunki małoletnich lub osób, które na stałe używają rozumu tylko w ograniczonym zakresie”.

⁶² KPK, kan. 1398 § 2: „Jeżeli przestępstwo, o którym mowa w § 1 lub w kan. 1395 § 3 popełnia członek instytutu życia konsekrowanego lub stowarzyszenia życia apostołskiego bądź wierny, który w Kościele posiada jakąś godność albo pełni urząd lub funkcję, to powinien być ukarany zgodnie z przepisem kan. 1336 § 2–4, z dodaniem także innych kar w zależności od ciężkości przestępstwa”.

⁶³ F. Iannone, *Reforma Księgi VI Kodeksu Prawa Kanonicznego*. Polskie tłumaczenie referatu (udostępnione uczestnikom konferencji) wygłoszonego podczas Międzynarodowej Konferencji Naukowej pt. „Przyczyny i procedury utraty stanu duchownego w aktualnym prawodawstwie Kościoła katolickiego” zorganizowanej przez Wydział Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 6 grudnia 2021 roku, nr 12.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ Tekst został przyjęty do publikacji w kwartalniku „Prawo Kanoniczne” wydawanym przez Wydział Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

Zakończenie

Zaprezentowane źródła prawa powszechnego Kościoła katolickiego dotyczące ochrony małoletnich przed wykorzystaniem seksualnym są tylko ogólnym spojrzeniem na te normatywne teksty. Celem autora nie była ich szczegółowa analiza (choć z pewnością byłoby to pożyteczne), ale ukazanie, że tak papież, jak i dykasterie Kurii Rzymskiej wydają normy we wskazanej materii. Nawet takie powierzchowne, enumeracyjne ujęcie ukazuje troskę o osoby najmłodsze w Kościele. Przedmiotem przywołanych dokumentów były procedury obowiązujące w przypadku przestępstw przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu popełnionych wobec osoby małoletniej, a także wskazanie, jakie czyny zaliczane są do tej kategorii przestępstw, oraz określenie podmiotu biernego tych czynów. W treści dokumentów ukazanych w porządku chronologicznym zauważyć można tendencję poszerzania ich zakresów, są one bowiem odpowiedzią na pojawiające się sytuacje, które powodowały, iż wcześniej promulgowane dokumenty należało nowelizować lub musiały powstawać zupełnie nowe.

Ukazane w kluczowych dokumentach działania Kościoła powszechnego, a konkretnie ostatnich papieży i dykasterii Kurii Rzymskiej, na rzecz ochrony dzieci i młodzieży to jedynie wycinek całości. Ograniczone ramy artykułu nie pozwoliły kompleksowo ich przedstawić, a także wspomnieć o innych. Opisane tutaj pozwalają stwierdzić, że Kościołowi bardzo zależy na tej ochronie. Potwierdzeniem tego są słowa papieża Franciszka, który na zakończenie spotkania patriarchów, kardynałów, arcybiskupów, biskupów, przełożonych zakonnych oraz osób odpowiedzialnych, którego tematem była ochrona małoletnich w Kościele, powiedział, że „jeśli w Kościele wystąpiłby chociaż jeden przypadek wykorzystania – który sam w sobie jest potwornością – to taki przypadek zostanie potraktowany z najwyższą powagą”⁶⁶. Zdanie to wskazuje na determinację Kościoła w zakresie ochrony małoletnich.

⁶⁶ Franciszek, *Przemówienie na zakończenie spotkania nt. ochrony małoletnich w Kościele*, 24 lutego 2019, w: Centrum Ochrony Dziecka, ignatianum.edu.pl (dostęp: 10.08.2024).

Bibliografia

- D. Borek, *Przestępstwa zastrzeżone dla Kongregacji Nauki Wiary. Normy materialne i proceduralne*, Tarnów 2019.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1–317. Tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Poznań 2022.
- Congregatio pro Doctrina Fidei, *Epistula a Congregatione pro Doctrina Fidei missa ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchos interesse habentes: de delictis gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis* (18.05.2001), AAS 93 (2001), s. 785–788.
- Congregatio pro Doctrina Fidei, *Normae de gravioribus delictis* (21.05.2010), AAS 102/7 (2010), s. 419–434, tekst polski: *Kongregacja Nauki Wiary, Modyfikacje wprowadzone do tekstu Normae de gravioribus delictis*, „L'Osservatore Romano” wyd. pol., 10 (2010), s. 53–59.
- Franciscus, *Constitutio apostolica Pascite gregem Dei*, 23.05.2021, https://www.vatican.va/content/francesco/it/apost_constitutions/documents/papa-francesco_costituzione-ap_20210523_pascite-gregem-dei.html (dostęp: 7.08.2024).
- Franciszek, *Adnotacja apostolska Christus vivit*, do młodych i całego ludu Bożego, 25 marca 2019, Edycja Świętego Pawła, 2019.
- Franciszek, *List apostolski motu proprio Vos estis lux mundi*, o postępowaniu w przestępstwach związanych z wykorzystywaniem małoletnich, 7 maja 2019, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20190507_vos-estis-lux-mundi.html (dostęp: 6.08.2024).
- Franciszek, *List apostolski motu proprio Vos estis lux mundi*, o postępowaniu w przestępstwach związanych z wykorzystywaniem małoletnich, 25 marca 2023, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/20230325-motu-proprio-vos-estis-lux-mundi-aggiornato.html (dostęp: 6.08.2024).
- Franciszek, *List apostolski motu proprio Come una madre amorevole*, 4 czerwca 2016, Centrum Ochrony Dziecka, ignatianum.edu.pl (dostęp: 1.09.2021).
- Franciszek, *Przemówienie na zakończenie spotkania nt. ochrony małoletnich w Kościele*, 24 lutego 2019, Centrum Ochrony Dziecka, ignatianum.edu.pl (dostęp: 10.08.2024).
- F. Iannone, *Reforma Księgi VI Kodeksu Prawa Kanonicznego*. Polskie tłumaczenie referatu (udostępnione uczestnikom konferencji) wygłoszonego podczas Międzynarodowej Konferencji Naukowej pt. „Przyczyny i procedury utraty stanu duchownego w aktualnym prawodawstwie Kościoła katolickiego” zorganizowanej przez Wydział Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 6 grudnia 2021 roku.

Ioannes Paulus II, *Litterae apostolicae motu proprio datae Sacramentorum sanctitatis tutela* quibus Normae de gravioribus delictis Congregationis pro Doctrina Fidei reservatis promulgantur (30.04.2001), AAS 93 (2001), s. 737–739.

Kongregacja Nauki Wiary, *Okólnik do konferencji episkopatów w sprawie opracowania wytycznych dotyczących sposobów postępowania w przypadku nadużyć seksualnych popełnionych przez duchownych wobec osób niepełnoletnich*, 3 maja 2011, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20110503_abuso-minori_pl.html

Streszczenie

Ochrona małoletnich przed wykorzystaniem seksualnym w źródłach kanonicznego prawa powszechnego Kościoła katolickiego

Publikacja miała za cel zaprezentowanie kluczowych źródeł prawa powszechnego Kościoła katolickiego w temacie ochrony osób małoletnich przed wykorzystaniem seksualnym. Omówienie dokumentów trzech ostatnich papieży, jak i dykasterii Kurii Rzymskiej ukazuje troskę Kościoła o osoby najmłodsze w Kościele. Przedmiotem przywołanych dokumentów były procedury obowiązujące w przypadku przestępstw przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu popełnionych wobec osoby małoletniej, a także wskazanie, jakie czyny zaliczane są do tej kategorii przestępstw oraz kto może być ich ofiarą.

Summary

Protection of minors from sexual abuse in the sources of the canonical universal law of the Catholic Church

This publication aimed to present the key sources of the Catholic Church's universal law on the subject of the protection of minors from sexual abuse. The presentation of the documents of the three most recent popes and the Dicastery of the Roman Curia shows the Church's concern for the youngest in the Church. The subject of the documents mentioned were the procedures to be followed in the case of offences against the Sixth Commandment of the Decalogue committed against a minor, as well as an indication of what acts are included in this category of offences and who may be their victims.